

Kazimierz Malinowski

Nowa ustawa o ochronie zabytków w Niemieckiej Republice Demokratycznej

Ochrona Zabytków 29/3 (114), 208-210

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KAZIMIERZ MALINOWSKI

NOWA USTAWA O OCHRONIE ZABYTEKÓW W NIEMIECKIEJ REPUBLICIE DEMOKRATYCZNEJ

W „Dzienniku Praw NRD” (*Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik*) ukazała się nowa ustawa o ochronie zabytków NRD, zwana „Prawem o Opiece nad Zabytkami” (*Denkmalpflegegesetz*)¹. Ustawa ta, uchwalona przez Izbę Ludową i podpisana przez Przewodniczącego Rady Państwa Willy Stophę, zastępuje Rozporządzenie Ministra Kultury z 28 września 1961 r. o „Opiece i Ochronie Zabytków”². Prawo to, o mocy ustawy, w zasadzie niewiele wprowadza zmian w podstawowych postanowieniach z roku 1961. Potwierdza się znane zjawisko, że nowe postanowienia prawne na ogół nawiązują do poprzednich dokumentów, dotyczących danej materii. Przejawia się w tym zdrowy rozsądek, nakazujący liczenie się z pewnymi faktycznymi, organizacyjnymi lub merytorycznymi „zaszłością”, które kodyfikował poprzedni dokument prawny.

Są oczywiście w nowym prawie pewne nowe elementy, które akcentują polityczny wydźwięk ustawy. Stosuje ona bardziej precyzyjne sformułowania, rozszerza zakres działania, zwiększa też pewne uprawnienia i co najważniejsze — wprowadza sankcje karne, których nie przewidywało Rozporządzenie z roku 1961.

Wydźwięk polityczny sprowadza się do tego, że w preambuli Rozporządzenia była mowa o tym, że „zabytki należą do dziedzictwa narodu”. Obecnie sformułowania te mają na-

stępujące brzmienie: „W Niemieckiej Republice Demokratycznej opieka nad kulturalnym dziedzictwem należy do socjalistycznego społeczeństwa i jego państwa”³. Dalej mówi się, że: „Utrzymanie i rewitalizacja (*Erschliessung*) tych pomników kultury i historii stanowi jeden z elementów bogatego życia kulturalnego socjalistycznej społeczności”.

Ten akcent powtarza się także w samym tekście prawa. W I rozdziale, który nosi tytuł *Cele, treść i założenia opieki nad zabytkami*, mówi się mianowicie o tym, że celem opieki nad zabytkami jest ich utrzymanie i wykorzystanie, aby służyły rozwojowi socjalistycznej świadomości. Punkt drugi tego paragrafu stwierdza, że „zabytkom niemieckiego ruchu międzynarodowego, robotniczego, antyfaszystowskiego ruchu oporu i historii NRD ma się nadać szczególne znaczenie, tak aby mogły one przyczynić się do zrealizowania idei socjalistycznego patriotyzmu i proletariackiego internacjonalizmu”. Także w paragrafie 3, który zawiera definicję zabytku, mówi się, że „zabytkami w rozumieniu tego prawa są przedmioty świadectwa politycznego, kulturalnego i ekonomicznego rozwoju, które z uwagi na ich znaczenie historyczne, artystyczne albo naukowe zostały w interesie socjalistycznego społeczeństwa uznane za zabytki przez właściwe organy państwowe”. W odpowiednim przepisie dawnego Rozporządzenia była mowa tylko o „...interesie państwa i społeczności” (§ 2/1).

¹ „Dziennik Praw NRD”, cz. I, nr 26, z dn. 27 czerwca 1975, s. 458—460; tekst tej ustawy otrzymałem od prof. dra Hansa Nadlera, za co serdecznie Mu dziękuję.

² Rozporządzenie z 1961 r. poprzedziły: 1. Dekret o ochronie niemieckiego dziedzictwa artystycznego, dokumentacyjnego i naukowego, z dnia 2 kwietnia 1953 r. i zarządzenia wykonawcze do tego dekretu z 1 i 26 czerwca 1954 r.; 2. Dekret o ochronie zabytków prehistorycznych, z dnia 28 maja 1954 r. Po wydaniu Rozporządzenia z 1961 r. wyszły ponadto: 1. Instrukcja dotycząca wypożyczeń obiektów sztuki

pochodzących z muzeum artystycznych i etnograficznych, z dnia 20 lutego 1964 r.; 2. Prawo dotyczące socjalistycznego dziedzictwa Niemieckiej Republiki Demokratycznej, z dnia 19 maja 1970 r. Powyższe dane cytuję na podstawie B. Burnslam, *La Protection du Patrimoine Culturel*, Paris-Tunis. UNESCO-ICOM, s. 31. Podręcznik ten otrzymałem dzięki uprzejmości p. Paula Perrot ze Smithsonian Institution.

³ In der D.D.R. ist die Pflege des kulturellen Erbes Anliegen der sozialistischen Gesellschaft und ihres Staates.

Większa zwartość nowej ustawy wyraża się m. in. w tym, że znacznemu skróceniu uległ wstęp. Rozdział I obejmuje dawne paragrafy, opatrzone tytułami: *Ochrona państwowa* (§ 3), *Przedmiot ochrony* (§ 2), *Ochrona otoczenia* (§ 3). Rozdział II: *Aufgaben und Verantwortung der Staatsorgane* obejmuje dawną grupę paragrafów, zatytułowaną *Organe der Pflege und des Schutzes der Denkmale* (§§ 6, 7, 8 (1—7), z paragrafem dotyczącym Instytutu Opieki nad Zabytkami (§ 9) oraz paragrafem dotyczącym planowania i finansowania opieki nad zabytkami (§ 10). Po nim wprowadzony został obszerny rozdział III: *Zadania i odpowiedzialność osób prawnych, właścicieli i dysponentów prawnych*. Rozdział IV mówi o procedurze odwołań od decyzji wpisania obiektów na listy zabytków. Powtarza on w zasadzie postanowienie paragrafu 11 dawnego Rozporządzenia (*Srodki prawne*).

Przed rozdziałem o postanowieniach końcowych wstawiono sprawy sankcji karnych, zatytułowane *Postanowienia porządkowo-karne* (*Ordnungsstrafbestimmungen*).

Zakres ochrony (§ 3/2) obejmuje dawniej wymieniane zabytki architektury, urbanistyki, ogrodnictwa, zabytki malarstwa, rzeźby, grafiki i rzemiosła artystycznego oraz instrumenty muzyczne. Grupa zabytków historycznych została znacznie poszerzona i ujęta jest w trzech podgrupach. Pierwszą podgrupę stanowią zabytki związane z ważnymi wydarzeniami historycznymi i kulturalnymi. Mogą być nimi „*budowle z ich wyposażeniem, fortyfikacje, pola bitew, nagrobki, posągi, kamienie i tablice pamiątkowe*”. Jako nowy punkt (drugi) doszły: „*pomniki kultury i formy bytowania (Lebensweise)*” klas pracujących i ludu, jak typowe formy osiedlowe, mieszkania i miejsca pracy z ich wyposażeniem. W trzecim podpunkcie znalazły się zabytki techniki i produkcji.

W stosunku do polskiej ustawy z 1962 r. w prawie tym brak zabytków archeologicznych, etnograficznych, archiwaliów, materiałów bibliotecznych, okazów przyrody oraz kolekcji; nie uwzględniono też spraw muzealnych.

W zakresie celów, zadań i założeń organizacyjnych należy ponadto zwrócić uwagę na następujące punkty Ustawy:

W paragrafie 1 mówi się o tym, że zabytkowe obiekty należy włączyć w otoczenie, tak aby tworzyły ensemble o historycznej wymowie i artystycznym oddziaływaniu. W paragrafie 2 mówi się o tym, że za opiekę nad zabytkami są odpowiedzialne organy centralne oraz rady okręgowe i powiatowe, przy włączeniu do współdziałania związków zawodowych, młodzieżowych, związku kulturalnego (Kulturbund), stowarzyszeń architektów i plastyków oraz Izby Techniki. Opuszczony został natomiast passus z dawnego Rozporządzenia z roku 1961, mówiący o udziale społecznych opiekunów zabytków, którzy w NRD odegrali tak dużą rolę. Bardzo ważny jest w tym rozdziale również

paragraf 5; w Rozporządzeniu z 1961 r. nie było go. Zawiera on postanowienie, że „*zabytki będą klasyfikowane i jednolicie oznaczone (gekennzeichnet)*”; będą zależnie od znaczenia ujęte w centralnej liście zabytków, w listach okręgowych lub powiatowych. Drugi punkt tego paragrafu postanawia, że przedmioty z zasobów muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych i obiekty archeologiczne nie są traktowane jak zabytki w rozumieniu tego prawa. Ich powiązania z opieką nad zabytkami będą uregulowane oddzielnie.

Do zadań organów państwowych nawiązuje rozdział II, który mówi o tym, że do Rady Ministrów należy będzie wprowadzenie opieki nad zabytkami do krajowego planu gospodarczego (§ 6). Za wykonanie wyznaczonych przez Radę Ministrów zadań dotyczących opieki nad zabytkami odpowiedzialny jest minister kultury (§ 7). Minister kultury ustala również centralną listę zabytków (punkt 2) i może żądać, aby rady okręgowe, wojewódzkie i powiatowe wydawały orzeczenia o uznaniu obiektów za zabytki lub odwoływały takie orzeczenia (punkt 3). W tym samym paragrafie mówi się także o ustanowieniu Instytutu Opieki nad Zabytkami, jako placówki centralnej, przygotowującej i inicjującej zabezpieczenie oraz społeczne wykorzystanie zabytków (punkt 4). Punkt 5 postanawia opracowanie planu Funduszu Opieki nad Zabytkami i wspomaganie z tegoż Funduszu przedsięwzięć związanych z opieką nad zabytkami. Z pobieżnej analizy paragrafu 7 w rozdziale II wynika, że w stosunku do Rozporządzenia z roku 1961 wprowadzono następujące zmiany: Radę Ministrów uczyniono instancją kierowniczą i odpowiedzialną za sprawy zabytków oraz ustanowiono specjalny fundusz ochrony obiektów zabytkowych. Już te dwa posunięcia nadają sprawie ochrony zabytków w NRD większe znaczenie, umożliwiając skuteczniejsze działanie organów wykonawczych. Paragraf 8 rozdziału II mówi m. in. o tym, że postanowienia o włączaniu zabytków do okręgowej listy zabytków wydają rady okręgowe, ale za zgodą ministra kultury. One też są odpowiedzialne za wykonawstwo „*pod fachowo-naukowym nadzorem*”.

Paragraf 9 dotyczy tych samych spraw na szczeblu powiatowym. Również i te władze mogą wydawać orzeczenia o uznaniu obiektów za zabytkowe — za zgodą rady okręgowej lub ministra kultury. One wprowadzają do planu Powiatowy Fundusz Opieki nad Zabytkami. W rozdziale III mówi się o obowiązku zabezpieczenia, opieki i udostępnienia zabytków przez ich właścicieli i użytkowników. Wszelkie czynności z tym związane powinny być wykonywane pod fachowym nadzorem. W razie potrzeby mogą oni otrzymywać finansowe wsparcie ze strony władz naczelnych (§ 11).

Następny paragraf tego rozdziału wprowadza pewne istotne novum, a mianowicie w razie

niemożności wypełnienia zadań natury komunalnej dopuszcza zawarcie umowy o zmianie osoby prawnej lub sprzedaży danego obiektu. Jeśli do umowy nie dochodzi, odpowiednia rada narodowa może zmienić użytkownika albo ograniczyć jego prawne użytkowanie.

Paragraf 13 podaje, że każdy użytkownik ma obowiązek meldowania, jeśli w trakcie remontu obiektu ujawnią się elementy zabytkowe.

Rozdział IV dotyczy sprawy odwołań od decyzji wpisania obiektu na listę zabytków podlegających ochronie. Odwołania te rozpatruje nadrzędna rada lub w wypadku obiektu uwzględnionego w centralnej liście zabytków — minister kultury.

Rozdział V zawiera postanowienia karne. Za przewinienia spowodowane niedbalstwem może być wymierzona grzywna od 10 do 300

marek. Jeśli przewinienie było spowodowane chęcią zysku lub lekceważeniem interesu społecznego — grozi kara porządkowa do 1000 marek. Postanowienia te oparte są na „Prawie Zwalczenia Wykroczeń przeciw Porządkowi Publicznemu” (Gesetz zur Bekämpfung von Ordnungswidrigkeiten) z 1968 r.

Tak więc system ochrony zabytków w NRD został w przedstawionym dokumencie rozbudowany i poważnie wzmocniony. Należy się spodziewać, że będzie skutecznym narzędziem realnej ochrony obiektów. Wola stworzenia lepszych podstaw działania widoczna jest już w tym, że Izba Poselska jednogłośnie uchwaliła ten rozszerzony program ochrony zabytków. Dlatego można mieć nadzieję, że za tym aktem pójdą odpowiednie decyzje wykonawcze.

*prof. dr Kazimierz Malinowski
Muzeum Narodowe w Poznaniu*

A NEW LAW CONCERNING HISTORICAL MONUMENTS PROTECTION IN GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC

The present article deals with the „Law concerning Historical Monuments Protection” enacted in GDR in June, 1975, and replacing the one from 1961. Although the new Law refers in many respects to the old one, it also contains elements completely new and consequently it extends and consolidates the system of historical monuments protection in GDR. It includes, among others, a clause which gives significance to monument connected with German international and workers' movement. It also says that all administration authorities as well as social organizations should be made responsible for historical monuments protection and all historical mo-

numents should be accounted for in the central register. The Law states clearly that historical monuments protection should be included in the national plan for economic development; it also promotes the Institute of Historical Monuments Protection which is to initiate various forms of protection and utilization of monuments. A novelty of greatest importance was to appoint the Cabinet a body of control and to make it responsible for monuments protection. Allocation of funds to historical monuments protection is also considered to be of great significance. The new Law will most probably be followed by due executive decisions.

HELMUT BONNINGHAUSEN

OSIEDLA ROBOTNICZE NA TERENIE RUHRY I ICH OCHRONA

W latach ostatnich, kiedy ochrona i dokumentacja zabytków techniki rozwinęła się w samodzielną dziedzinę wzmogło się również zainteresowanie obiektami mieszkalnymi robotników w ośrodkach przemysłowych. Tym bardziej, że rozbiórki licznych osiedli na terenie Ruhry spowodowały konieczność wykonania natychmiastowej dokumentacji ich stanu zachowania, opracowania kryteriów wartości, jak również wszczęcia badań nad możliwościami i metodami ochrony.

Przed podjęciem właściwej problematyki spróbujmy rozważyć zagadnienie różnorodności

osiedli robotniczych pod względem architektonicznym.

Budownictwo mieszkaniowe dla robotników w Westfalii pojawiło się jeszcze przed industrializacją obszaru Ruhry. Wystąpiło wszędzie tam, gdzie nie było schronienia dla licznej rzeszy robotników zgrupowanych w pobliżu ośrodków przemysłowych.

Najstarsze osiedle robotnicze zachowało się w Hagen. Założono je w 1667 r. z nakazu Wielkiego Elektora. Osiedle to składało się z domów ustawionych szeregowo, mieszczących po 16 mieszkań. Aby sprostać zapotrzebowaniu